

A pedagógus pálya, a testnevelők és a testnevelés tantárgy presztízse a mindennapos testnevelés bevezetését követően

Borbély Szilvia, Fónai Mihály

**Debreceni Egyetem, Nevelés és Művelődéstudományi Doktori Program,
Debrecen**

urbenneszilvi@gmail.com

2002-ben a lakosság egyharmada vélte úgy, hogy nagy szerepe van a pedagógusoknak abban, hogy Magyarország sorsa hogyan alakul a következő évtizedekben (Cs.Czahesz & Radó, 2003). A 2010-es magyarországi pedagógus vizsgálatok eredményei kapcsán Lannert (2010) is leírja tanulmányában, hogy a pedagógusok szerepe egy tudás alapú társadalomban egyre nagyobb, azonban a gyenge presztízszük miatt motiválatlanok. A közoktatás-fejlesztési beavatkozások sikerességét és eredményességét, mint például a 2012 szeptemberében bevezetett mindennapos testnevelést, jelentősen meghatározzák az azt jellemző implementációs folyamatok. Kutatásunk célja, hogy megvizsgáljuk milyen ebben a megváltozott helyzetben a pedagógusok és a testnevelés tantárgy presztízse. Kutatásunkban pedagógusokat (n=65) és tanárképzésben részt vevő hallgatókat (n=93) kérdeztünk a pedagógusok presztízszével, illetve a tantárgyak társadalmi elfogadásával kapcsolatosan. A foglalkozások társadalmi elfogadásánál a szakirodalomban is megjelenő szakmák emelkednek ki, azonban az oktatási szintek hierarchiája itt nem mutatható ki. Megállapítható továbbá, hogy a pedagógusok és a képzésben részt vevő hallgatók is alulértékelik magukat a tanári szakma társadalmi megítélésakor, továbbá a testnevelés tantárgy elismertsége különbségeket mutat a testnevelést tanító és nem tanítók között.

Kutatásunkban a 2012 szeptemberétől felmenő rendszerben bevezetett mindennapos testnevelés utáni állapotot vizsgáljuk az intézmények mikro-környezetében, vagyis azt az implementációs folyamatot, amelyben a pedagógusok dolgoznak.

A pedagógusok helyzetének általános megítélése mellett, mely magában foglalja a különböző pedagógus szakmai csoportok presztízszének a vizsgálatát, a testnevelő tanári szakma megítélését kiemelten kezeljük, amit a 2012-ben bevezetett mindennapos testnevelés hatásának a vizsgálata is indokol. A foglalkozások, szakmák hierarchiába rendezésével, egyfajta szimbolikus hatalom képét kaphatjuk meg, mely a foglalkozások „szimbolikus”, vagy tényleges hatalmi helyzetét is megmutatja. A presztízshierarchia csak olyan helyzetekben értelmezhető, ahol a résztvevők például tisztelik a felettük állókat, keresik, sokra tartják a velük való kapcsolatot. Azok a módozatok, melyek kialakulnak a presztízsz szimbolikus jellege folytán, a résztvevők számára kedvezőek lehetnek, befolyásolhatják, módot adhatnak stílusok kialakítására, s mindezek már konvertálhatóak s felhasználhatóak a presztízsz további növelésére (Léderer ed., 1977; Maár 2002).

A tanulmányban bemutatott kutatás eredményeivel arra szeretnénk választ kapni, hogy az előzőekben említett beavatkozások (mindennapos testnevelés) után a gyakorló pedagógusok (testnevelés és nem testnevelés szakosok), illetve a tanárképzésben részt vevő hallgatók (testnevelés és nem testnevelés szakosok)

hogyan értékelik a pedagóguspályát, illetve a különböző szakok és szakmák társadalmi presztízsét.

Elméleti háttér – Implementáció

Tanulmányunk elméleti alapját *Fullan és Stiegelbauer* (1991) implementációs modellje adja, akik modelljükben a változási-változtatási folyamatot három egymást követő alfolyamatra osztják. Elkülönítik az inicializációt, ami a reformot vagy fejlesztést elindító motivációt és a tényleges kezdeményezést jelöli, továbbá az implementáció folyamatát, ami az innovációs elképzelések gyakorlati megvalósítását jelenti, valamint a fenntartás szakaszát, ami az implementált gyakorlatok mindennapi pedagógiai folyamatokba való beépülése, vagyis a gyakorlatok normál körülmények közötti (külső támogatás nélküli) alkalmazása.

Az implementáció szintjei közül a makroszint a szerveződések legnagyobb szintje az oktatási rendszer egésze tartozik ide. Ezzel szemben a mikroszint a legkisebb - az oktatás esetében a tanulókat vagy pedagógusokat érinti. Előfordul, hogy több szintet hozunk létre akkor, amikor például az iskolai szintet tovább bontjuk, és külön foglalkozunk igazgatókkal, pedagógusokkal, diákokkal. A hatékony implementáció függ az intézményi szint fogadókészségétől is. A hatékony implementációs stratégiákat az alábbiak jellemezték: konkrét, kiterjesztett tanárspecifikus képzés; osztálytermi munkához támogatás, illetve együttműködési lehetőség biztosítása a helyi szolgáltatók részéről; hasonló projektek látogatása más osztálytermekben, iskolákban, körzetekben; rendszeres projekttalálkozók; tanári részvétel a projekttel kapcsolatos döntésekben; anyagok helyi fejlesztése; a vezetők részvétele a képzésben (Fazekas, 2012).

Pedagóguskutatások, presztízsvizsgálatok

Mindezek kapcsán vizsgáljuk azokat a kutatásokat, amelyek a mikro-szint szereplőire (pedagógusokra) irányulnak. A pedagógusok, a pedagógusokkal kapcsolatos kutatások (OECD, TALIS, CDP, TÁRKI-TUDOK, SZAKTÁRNET K5 alprogram¹), egyre inkább a hazai és nemzetközi érdeklődés középpontjába kerülnek, hiszen felértékelődik a társadalmak versenyképes tudás alapú szerepe. A pedagógusok szerepe pedig egy tudás alapú társadalomban egyre nagyobb, mégis a gyenge presztízsről miatt szinte motiválatlanok.

A tanárok presztízisének vizsgálatával hazánkban is már több kutató foglalkozott. *Fónai és Dusa* (2014a, 2014b) is elemezték tanulmányaikban, hogy a pedagógusok általánosságban vett státusza a jövedelmi pozíció és a társadalmi presztízis területén is romlik. A pedagógusok ellentmondásos társadalmi helyzetét a professzióhoz szükséges tudás és a megszerezhető jövedelem valamint az elérhető szakmai siker és a presztízis között fellépő inkongruencia is jellemzi.

Ingesoll (2001) eredményei alapján az is kimondható, hogy a probléma egyik legfőbb oka az alacsony pedagógusbér mellett a helyi és központi vezetés-irányítás

¹ Szakmai szolgáltató és kutatást támogató regionális hálózatok a pedagógus- képzésért az Észak-Alföldi régióban (SZAKTÁRNET) K5. alprogram (TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0009). Az alprogramban folytatott kutatást a Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központja (CHERD-Hungary) koordinálta.

hiánya, a tanulók alacsony motivációja, a fegyelmezési gondok minőségileg és mennyiségileg is növekvő jellege. Galasi (2004) is megállapította, hogy a pedagógusok körében a bérrel való ösztönzés gyengesége miatt a munkaviszony stabilitása erős szelekciós és ösztönzési tényezőként működik.

A pedagógusok presztízse a számítástechnikustól, jogásztól, menedzsertől, politikustól, és sportolótól jóval lemaradva, de a szociális munkásnál, rendőrnél, mezőgazdasági termelőnél és a szakmunkásnál előnyösebb helyzetben van. Egy 2009-es, 3000 fős reprezentatív mintán lefolytatott kutatás eredményei azt mutatják, hogy lényeges különbség van abban, hogy mennyire „értékes társadalmilag” a középiskolai tanárok munkája (16 foglalkozás közül a második), illetve az anyagi megbecsültség között (hatodikak a rangsorban, Szabó, 2011). Hasonló ambivalens helyzetet találunk a Diplomás Pályakövető Rendszer keretében folytatott vizsgálatok esetében is (Fónai, 2010). Maár (2002) kutatási eredményei pedig azt mutatják, hogy a közoktatás minél alacsonyabb szintjén tanít egy pedagógus, annál alacsonyabb a megbecsültsége, és a pedagógusok saját foglalkozásukat a legalacsonyabb presztízssűnek értékelik.

Fónai (2014) megállapításai között szerepel, hogy a hallgatóknak a szakok rangsorolása esetében, saját szakjuk megítélését annak társadalmi pozíciója, illetve szakmai státusza határozza meg. A szakok egyetemi rangsorolását meghatározza az, ha a szakma inkohereus helyzetű, státuszvesztő vagy éppen alacsony presztízssű. Azonban a hallgatók, elfogadóbbak az alacsonyabb társadalmi presztízsszel, és a munkaerő piaci pozíciókat helyezik előtérbe.

Nagy (2001) a pedagógus presztízssének kutatásában jellegzetes sajátosságokról ír. Az iskolarendszer különböző fokozatain tanítók közti hierarchia és a tudás és hatalommal való nagyobb korreláció jellemzi a presztízss rangsor elejét. Mindeközben azt is kimutatta, hogy a közvélemény a tanárok anyagi megbecsülését alacsonyra értékeli, de a társadalmi megbecsülést már magasabbra tartják. A legnagyobb különbséget a két arányszám között a pedagógus szakma mutatta². Kerber és Ranschburg (2004) a pedagógusokat, szülőket és a diákokat kérdezte a tantárgyak presztízssével kapcsolatban. A legmagasabb átlagot az angol, míg a legalacsonyabbat az ének-zene mutatta.

A testnevelők és a testnevelés tantárgy presztízssének vizsgálatával is többen foglalkoztak. Kocsis (2000) kutatásában a diákok a legkedveltebb tantárgyak közé sorolják a testnevelés órát. Gombocz (1999) a testnevelő tanári szakma a kornak megfelelő irányba való változásáról ír, melyben az jelzi, hogy a szakma jelenlegi válsága a társadalom változásaiból, a folyamatos konfliktusokból, illetve a megoldatlan problémákból eredeztethető. A testnevelés tantárgy és a testnevelők elfogadásával kapcsolatban Neulinger (2007) is végzett pedagógus kutatásokat. Eredményeiből az derül ki, hogy a kutatásban részt vevőknek a 66%-uk kedvelte testnevelőket, míg 13%-uk nem.

2010-ben Lannert a TÁRKI közvélemény - kutatás keretében végzett vizsgálatot, és megállapította, hogy az oktatás és a pedagógusok megítélése 2002 óta folyamatosan romlik. A pedagógusok túlterheltek érzik magukat és a 2012-es államosítás³ kapcsán sem derülátóak. Korábbi kutatásunkban a felnőtt lakosság (szülők) körében végzetünk országos reprezentatív kutatást (Borbély, 2014), hogy ők maguk mennyire tartják fontosnak a mindennapos testnevelés bevezetését, milyen szerepet tulajdonítanak a testnevelőnek gyermekük sportolási gyakoriságának alakulásában, illetve mennyire

² A vizsgálatban jogász, újságíró, gépészmérnök, állatorvos, általános orvos, közép- és általános iskolai tanár szerepeltek.

³Azért használjuk ezt a megnevezést, mert a pedagógusok a kutatás során így fogalmaztak.

tartják fontosnak, hogy gyermekeik kedveljék a testnevelésórákat. A mindennapos testnevelés bevezetésének szükségességével a megkérdezettek 70%-a ért egyet, vagyis a felnőtt lakosság (potenciálisan a szülők) is szükségét érezte a mindennapos testnevelés bevezetésének.

Kutatási eredmények

A mindennapos testnevelés implementációjának elemzése kapcsán azt figyeljük meg, hogy a folyamat jelenleg hol tart Magyarországon az Észak-Alföld régióban. Tanulmányunkban az implementáció-kutatás kapcsán⁴ azt vizsgáljuk, hogy jelenleg milyen a befogadó készség a mindennapos testnevelés bevezetését követően az oktatás szereplői körében, illetve milyen a tantárgyak és a különböző foglalkozások társadalmi státusza. Írásunk egy kis mintás előkutatás eredményeit mutatja be. Az itt szerzett tapasztalatok elemzése alapján terjesztjük ki kutatásunkat az Észak-Alföld régióra.

Azt vizsgáljuk, hogy a testnevelő tanárok és a tantárgy presztízse mennyiben felel meg a mindennapos testnevelés implementációs elvárásainak, illetve, hogy a pedagógus foglalkozás társadalmi megítélése milyen eredményeket mutat. *Elbert* (2010) is vizsgálta a testnevelők megbecsülését a tanulók, kollégák szülők, pedagógusok, intézményvezetők részéről. Közepesnek mondható minden területen a megítélés, miközben fontosságát mindenki elismeri. *Maár* (2002) eredményei pedig a pedagógusok iskolafok szerinti megkülönböztetett sorrendjét mutatja be.

Hipotézisek

H1 Azt várjuk, hogy a testnevelés tárgy presztízst a válaszolók a vizsgált összes tantárgy átlagpresztízsnél magasabbnak értékelik.

H2 Feltételezzük, hogy a pedagógusfoglalkozásokat a válaszolók a többi diplomás foglalkozásnál alacsonyabb presztízssűnek tartják.

Minta és módszer

Kutatásunkat 2015 őszén a Nyíregyházi Főiskola hallgatói között (n=158) végeztük fejlesztésű saját kérdőív segítségével. A mintát random módszerrel alakítottuk ki, figyelve arra, hogy a mintába bekerültek között státusz szerint *pedagógusok* (n= 65) (pedagógus szakvizsgázók, mesterképzésben részt vevők) és az alapképzésben részt vevő *hallgatók* (n=93) is legyenek.

A kérdőív a személyes kérdéseken kívül az általános iskolai tantárgyak kedveltségére, a mindennapos testnevelés bevezetésével kapcsolatos állításokra, a tantárgyak és foglalkozások társadalmi megbecsülésére kérdezett rá, mindkét csoport esetében.

A mintába bekerült pedagógusok 30,7% , míg a hallgatóknak 41,9%-a férfi és 69,3%-a és 58,9%-a nő. A szakok megoszlásánál teljes minta 62,9%-a nem

⁴ A tanulmány az implementáció kutatás része (értsd: a mindennapos testnevelés bevezetése – de a tárgya nem az implementáció, hanem annak egy lehetséges vetülete, eredménye, azaz, hogy egy újítás mennyiben változtatja meg egy testnevelés tantárgy és a testnevelő tanárok megítélését).

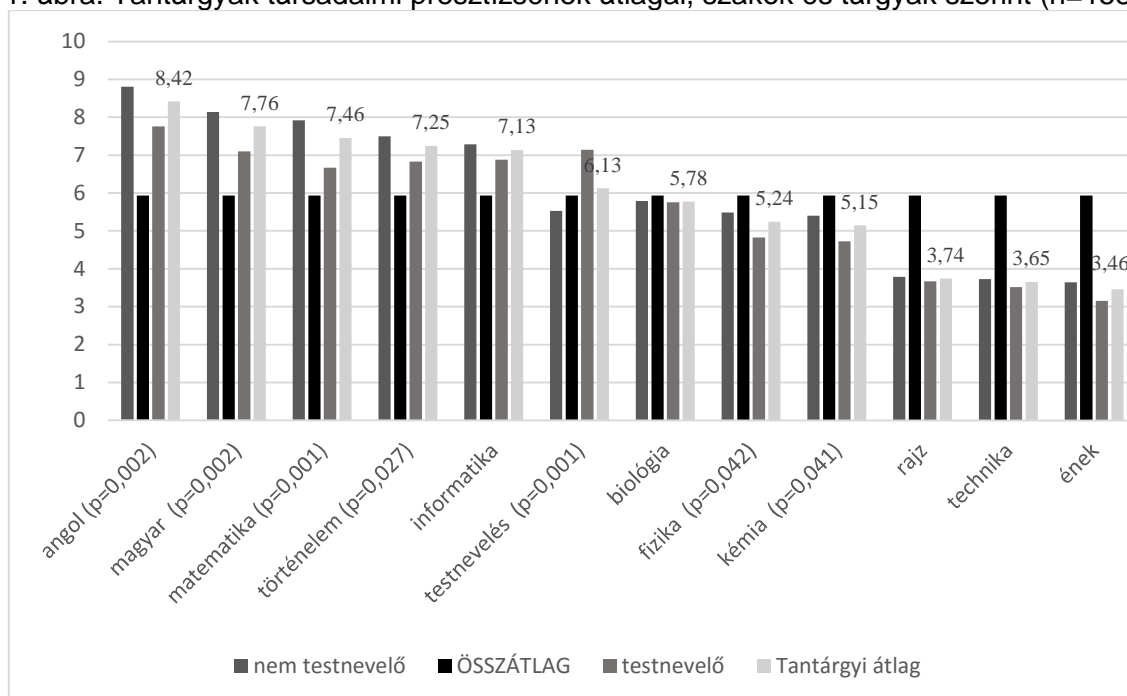
testnevelés szakos és 36,5%-a testnevelő. A pedagógusoknak 58,5%-a a hallgatóknak 66,7%-a nem testnevelés szakos. A mintanagyság miatt eredményeink korlátozottan általánosíthatók, a vizsgálatot a tervezett régiós kutatás elővizsgálataként értelmezzük.

Eredmények

Első hipotézisünk kapcsán a tantárgyak társadalmi megítélésére voltunk kíváncsiak (1. ábra). A válaszadóknak egy 10-es skálán kellett értékelniük az adott tantárgyakat, ahol az 1-es a legkevésbé és a 10-es a leginkább megbecsült kategóriát jelentette. A tantárgyak összátlag⁵ (5,93) feletti tantárgyi átlagértékeket az angol (8,42), matematika (7,46), történelem (7,25), magyar (7,76) (érettségi tárgyak), valamint az informatika (7,13) és a testnevelés (6,13) esetében találtunk. Legalacsonyabb tantárgyi státusa az ének-zenének (3,43) és a technikának (3,52) van, de a kémia (4,72) és fizika (4,83) tantárgyak értékei is alulmaradnak a tantárgyak összátlagának (a minden tárgy értékelését mutató átlagnak) az értékeinél. A legmagasabb és legalacsonyabb presztízű tantárgy esetében egyezést tapasztalunk Kerber és Ranschburg (2004) kutatási eredményeivel.

Megvizsgáltuk, hogy a válaszadók között a szakok alapján mutatkoznak-e eltérések az eredményekben. Megfigyelhető, hogy saját szakját, tantárgyát mindenki előrébb helyezi, mint azt az összátlagok mutatják. A testnevelés és nem testnevelést tanítók között pedig az angol, matematika, történelem, kémia, fizika, testnevelés és magyar tantárgyak esetében találunk szignifikáns eltéréseket az átlagok vizsgálatánál.

1. ábra. Tantárgyak társadalmi presztízisének átlagai, szakok és tárgyak szerint (n=158)

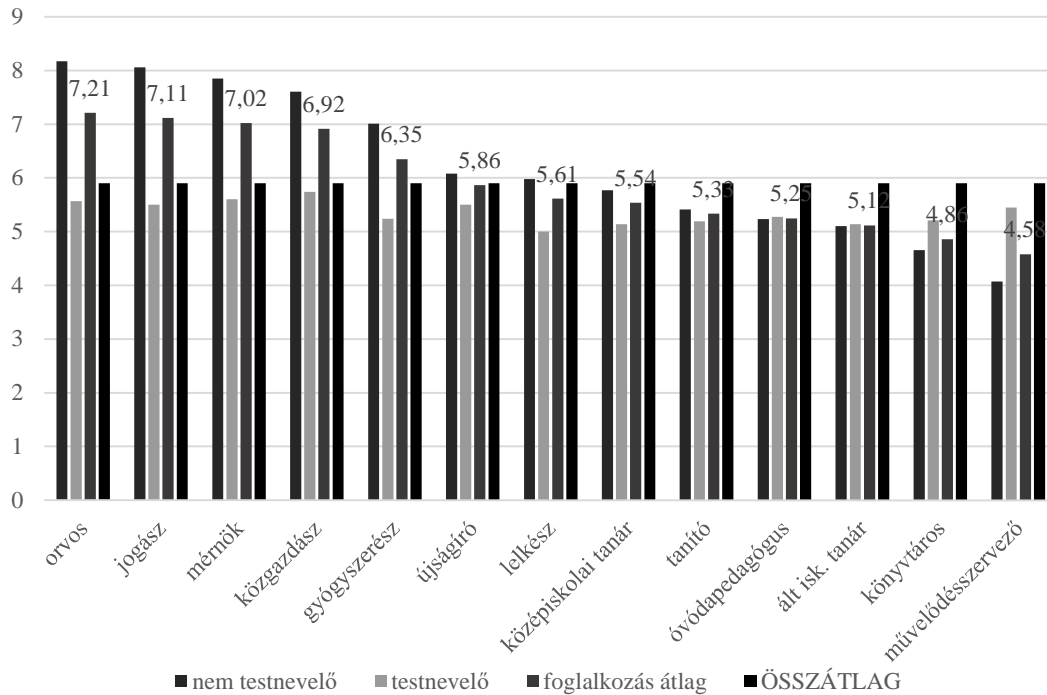

⁵ Tantárgyi átlag: az adott tantárgyra adott értékek átlagai
 ÖSSZÁTLAG: Tantárgyi átlagok átlaga

Első hipotézisünk igazolódott, hisz a testnevelés tantárgy presztízse az „érettségi tantárgyakéhoz” hasonló, vagyis presztízse a tantárgyak összevont presztízis értékénél magasabb. A testnevelés tárgy magas elfogadottságát, presztízst jelen írásunkban csak „rögzítjük”, a magyarázó okok feltárása egy újabb kutatás feladata.

A második hipotézis vizsgálatakor a foglalkozások társadalmi presztízst elemztük (2. ábra), a válaszadóknak egy 10-es skálán kellett értékelniük az adott foglalkozásokat, ahol az 10-es a legkevésbé és a 1-es a leginkább megbecsült kategóriát jelentette (az eredmények értékelésekor fordított kódolást alkalmaztunk)⁶.

2. ábra. Foglalkozások társadalmi presztízisének átlaga a testnevelők és nem testnevelők körében (n=158)

A pedagógusok presztízst a közoktatás szintjétől függetlenül az újságíró, a gyógyszerész és a lelkész presztízsténél alacsonyabban taksálják. A kis elemszámú mintánkban észlelt presztízsrangsorok megfelelnek a hivatkozott irodalmak rangsorainak, azaz a tanárok a diplomás presztízsrangsorok alsó harmadában találhatóak.

Összegzés

Tanulmányunkban a 2012 szeptemberében bevezetett mindennapos testnevelést követő időszakban vizsgáltuk a pedagógusok, testnevelők presztízstét, és a testnevelés tárgy megítélését. A tantárgyak elismertségének rangsorában a testnevelés tantárgy az átlagnál magasabb értéket mutatott, ami azt jelenti, hogy fontosságát a vizsgált mintában elismerik. A közoktatás különböző szintjein dolgozó pedagógusok presztízst a vizsgált foglalkozások között alacsony értéket mutat, ami megfelel a hasonló témájú kutatások eredményeinek. Valószínű, hogy mintánk

⁶ Foglalkozás átlag: foglalkozások értékeinek átlaga
 ÖSSZÁTLAG: foglalkozások átlagainak átlaga

sajátosságai miatt az általános iskolai tanárok magasabbra taksálják a tanítók társadalmi presztízst a sajátjuknál – ez egy fontos eredmény, amit a saját helyzet értelmezése magyaráz, azaz a közoktatás különböző szintjein dolgozó tanárok más pedagógus csoportokat kedvezőbb helyzetűnek látják, ami a „más csoportok” megítélését alakítja, így hathat a kölcsönös presztízsvélekedésekre is a tanárok különböző csoportjai között (oktatott tárgyak és a közoktatás szintje alapján). Eredményeink között figyelmet érdemel az az ellentmondás, ami tantárgyi presztízsz és a tárgyat tanító tanárok presztízse között érvényesül – ez azt mutatja, hogy maguk a tanárok is hamarabb érzékelik egyes tárgyak megítélésének a pozitív változásait, mint a változások hatását a saját helyzetükre.

Irodalomjegyzék

- Borbély Szilvia (2014). As parents see physical education (PE) from a representative survey's point of view. In: Karlovitz János Tibor (szerk.), *Mozgás, környezet, egészség* (9-55). Komárno: International Research Institute.
- Cs. Czahesz Erzsébet, & Radó Péter (2003). Oktatási egyenlőtlenségek és speciális igények. In Halász G., & Lannert J. (szerk.), *Jelentés a magyar közoktatásról 2003*. Budapest: OKI.
- Elbert Gábor (2010). Testnevelés és európai kulcskompetenciák a közoktatásban. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 41 (11), 10-13.
- Fazekas Ágnes (2012). *Közoktatás-fejlesztési implementációs folyamatok*. [Kézirat.] Budapest: ELTE PPK.
- Fónai M. (2010). A jogi-és igazgatási képzési területen végzetek elhelyezkedésének presztízsz-szemponjtjai. In Garai O., Horváth T., Kiss L., Szép L., & Veroszta Zs. (szerk.), *Diplomás pályakövetés IV. Frissdiplomások* (pp. 227-244). Budapest: Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Felsőoktatási Osztály.
- Fónai Mihály (2014). A tanárok státuszvesztése a kilencvenes és a kétezres években. In Németh Nóra Veronika (szerk.), *Képzők és képzettek. Pillanatfelvételek a 21. század tanárképzéséről és tanáraitól* (pp. 41-57). Szeged: Belvedere Meridionale.
- Fónai Mihály. & Dusa Ágnes Réka (2014a). A tanárok presztízisének és társadalmi státuszának változásai a kilencvenes és a kétezres években. *Iskolakultúra*, (6), 41-48.
- Fónai M., Dusa Á., Chovancova, M., Chrost, M., Królikowska, A., & Topij-Stempinska, B. (2014b). The prestige and social construction of the teacher profession in three countries. In Pusttai G., & Engler Á. (szerk.), *Comparative Resaerch on Teacher Education*. Ružomberok: Katolickej Univerzity v Ružomberku.
- Fullan, M., & Stiegelbauer, S. (1991). *The New Meaning of Educational Change*. London: Cassell.
- Galasi Péter (2004). *Valóban leértékelődtek a felsőfokú diplomák? A munkahelyi követelmények változása és a felsőfokú végzettségű munkavállalók reallokációja Magyarországon 1994-2002*. Budapesti Munkagazdasági Füzetek, 3. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Kutatóközpont Munkaerőpiaci Kutatások Műhelye; Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Emberi Erőforrások Tanszék.
- Gombocz János (1999). Iskolai testnevelés problémái az ezredfordulón. *Kalokagathia*, (1-2), 15-39.
- Kerber Zoltán, & Ranschburg Ágnes (2004). *A középiskolai tantárgyi obszerváció tanulságai*. Budapest: OKI.
- Ingesoll, Richard (2001). Teacher Turnover and Teacher Shortages: An Organizational Analysis. *American Educational Research Journal*, 38 (3), 499-534.
- Kocsis Mihály (2000). Egy Baranya megyei iskolai tudásmérés néhány vizsgálati területéről. *Iskolakultúra*, (8), 3-13.

- Lannert Judit (2010). *Pedagógus 2010 kutatás. Nemzetközi kutatások a pedagógusmunka terhelés témában*. Budapest: Társki-Tudok. http://www.tudok.hu/file/tanulmanyok/v_nemzetkozi_lj.pdf [2016.02.12.]
- Léderer Pál (szerk.) (1977). *Foglalkozások presztízse*. Budapest: Gondolat.
- Maár Tiborné (2002). Presztízsvizsgálat. A pedagógus szakma megítélése 2002-ben. *Acta Paedagogica*, (3), 2-7.
- Nagy Mária (2001). Tanárbérek régen és ma, nálunk és külföldön. In Papp János (szerk.), *A tanári pálya. Szöveggyűjtemény* (pp. 82-86). Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó; Debreceni Egyetem.
- Neulinger Ágnes (2007). *Társas környezet és sportfogyasztás*. [Ph.D. értekezés]. Budapest: Corvinus Egyetem, Gazdálkodástani Doktori Iskola.
- Szabó László (2011). A foglalkozások – különösen a katonai hivatás – presztízisének szociológiai vonásairól. *Nemzet és Biztonság*, (2), 58-72.